

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Росица Стоянова,
Институт за исторически изследвания, БАН
за дисертационния труд на Мария Сашкова Вълкова,
докторант към катедра „История на България“
при Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“
на тема „Андрей Тошев – държавник, дипломат, политик“
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Мария Вълкова е възпитаник на Софийския университет, където завършва история (с бакалавърска степен) и география (магистър). От 2017 г. и до момента преподава история и география в прогимназиален и гимназиален курс на обучение в София. През 2019 г. е зачислена като редовен докторант към катедра „История на България“ в Исторически факултет на СУ. Научен ръководител на докторантурата е проф. дин Веселин Янчев.

Изборът на темата на дисертацията: „Андрей Тошев – държавник, дипломат, политик“, е удачен и перспективен. Дипломат в продължение на 16 години, заемал възлови дипломатически постове в съдбоносно за страната време, министър председател, макар и за няколко месеци, А. Тошев е част от политическия елит, който чертае насоките на развитие на държавата. В допълнение той е учен, дописен и действителен член на Българското книжовно дружество/БАН, председател на Природо-математическия му клон, публицист и общественик, автор на мемоарни и други съчинения. В историографията липсва специално изследване, посветено на живота и дейността му. Така зададена темата дава широк диапазон от възможности извън уточняването на конкретните събития в житейския път на героя. Като например, да се направи опит да се вникне в мотивацията на поведението му, на действията или на тяхната липса, да се очертае манталитета на героя, да се формулират и някои по-общии изводи за мястото и ролята на дипломатите в изработването на външнополитическата линия на държавата, за развитието на дипломатическата мрежа, да се обогатят характеристиките на т.нар. „безпартийни режими“ и пр. Част от тези проблеми авторката разработва подробно, до други само се докосва, трети – не успява да постави в този си труд.

Темата е разработена в три глави, увод и заключение. Приложена е и подробна библиография. Общият обем на дисертацията е 375 стр. В уводната част колежата

формулира ясно и точно целите и задачите, които си поставя. Вниманието си Вълкова фокусира в две насоки – дейността на А. Тошев като дипломат и участието му във властта като министър-председател в периода 21 април-23 ноември 1935 г. Извън тези два основни акцента, докторантката представя семейната среда, в която израства и се формира като личност бъдещият дипломат и държавник, неговите интереси и научни занимания, дейността му като общественик. На тази база авторката има амбицията да направи „цялостна оценка на значимостта на А. Тошев като политик, държавник и дипломат“.

Задължителни условия за написването на подобно изследване са издирването и използването на достатъчно изворов материал и доброто познаване на историографията. Вълкова се е справила и с двете изисквания. За изграждането на текста и анализите си тя привлича богат по съдържание и разнообразен по произход документален масив. Ползвани са институционалните архивни фондове на Министерство на външните работи и изповеданията, Министерския съвет, Монархическия институт, легациите във Виена, Белград, Берн, Цариград-Анкара, Цетина, на българското консулство в Битоля, личния архивен фонд на А. Тошев в Научния архив на БАН, публикувани документи, материали от печата, спомени и дневници, съчиненията на самия Тошев и др. Докторантката познава, използва и коректно цитира изследванията, в които детайлно или по-периферно се разглежда дейността на героя ѝ. В тази посока има и някои пропуски, като например трудовете на А. Стрезова (за българския дипломатически корпус, за самото министерство); на Ю. Константинова (за българите в Солун, за българо-гръцките отношения), на М. Матеева, на Ал. Костов и др. Използването им би предоставило възможности за един по-широк поглед върху средата и ранните години на формиране на героя, върху детайлите на формирането и развитието на дипломатическата мрежа на страната и мястото на А. Тошев в нея и др.

В структурно отношение текстът логично следва перипетиите в жизнения път на героя. В първата глава авторката разглежда ранните години от неговия живот (семейна среда, образование, дейността му като учител и преподавател) и дипломатическите му назначения в периода 1903-1908 г. в Битоля (като търговски агент), Цетина и Атина (като дипломатически агент). Втората част е посветена на дипломатическата активност на А. Тошев на ключовите постове като дипломатически агент и пълномощен министър в Белград, Цариград, Виена през съдбоносните за страната години от 1908 до 1919. При

структурирането на последната част авторката възприема хронологично-проблемното изложение в първите два параграфа. Последният параграф е посветена на цялостната научна и публицистична дейност на А. Тошев. Всяка отделна част на изложението завършва с кратки обобщения, обогатени и изведени като общи изводи в заключението на дисертацията.

Възприемането на подобна структура е оправдано и дава възможност да се навлезе в пълнота в битието на героя, да се представят в развитие неговите идеи и поведение. Възприемайки я по принцип, не мога да не отбележа дисбалансите в обемите на отделните части – първа и трета глава са разработени в по 50 страници, докато втората част обхваща над 250 страници от целия текст. При това не липсват параграфи от по 2 страници, технически пропуски (например заглавието на гл. 3 присъства в съдържанието, но не и текста на дисертацията). Посочените дисбаланси биха могли да бъдат избегнати или поне туширани чрез разширяването на някои части (например за ранните години) и съкращаването на други.

Биографичният жанр не е сред предпочитаните в българската историография. Една от причините за това се крие и в изискванията към подготовката на изследователя, захванал се с подобна задача. Доброто, обективно, но и увлекателно написано биографично четиво, изисква от автора си задълбочено познаване на времето, събитията и процесите, на историческите личности и обществените кръгове, на взаимоотношенията между тях, умения да борави с разнообразни по характер и произход източници, познания по широк кръг от регионални проблеми и пр. Трудностите се мултиплицират, когато героят на повествованието не принадлежи към групата на най-първите политически мъже. От тази гледна точка поздравявам колегата Вълкова за смелостта и амбицията, които демонстрира с написването на труда. Приносите и успехите ѝ са както в чисто събитийен план, така и в опита да обобщи и анализира разностранната дейност на А. Тошев на полето на дипломацията, политиката, публицистиката. Колегата ползва и излага в детайли дипломатическите му доклади и донесения, познава служебното му досие като дипломат, позициите му в месеците, когато поема премиерския пост и др. Интересни за мен бяха страниците, посветени на контактите и взаимоотношенията му с черногорския монарх княз Никола, на участието и мнението му в процеса на подготовка на конституционни промени в България през 1935 г. Изводите, които авторката прави за отношението и позициите на А.

Тошев по Македонския въпрос, за преценките му за междудържавните отношения с държавите, в които представлява България, за българския неутралитет в началото на Първата световна война. Съгласна съм и с общата представа, която Вълкова изгражда за своя герой – ерудиран, с широки интереси в различни области на науката и обществения живот, притежаващ перфектна подготовка и поглед върху международната сцена, трезва преценка за междудържавните отношения, с високо чувство за отговорност, готов да пренебрегне личния елемент и обида в името на изпълнението на задълженията си като български дипломатически представител.

С оглед подобряването на текста и бъдещото развитие на колегата като изследовател бих си позволила да отбележа и някои пропуски в дисертацията. Семейната среда и ранните години на А. Тошев са представени схематично. Достатъчно е да спомена, че липсва дори името на майка му. Текстът би могъл да се обогати и развие с повече данни за града и обществената среда, в която той израства, за потеклото му, за учебните заведения, където учи и преподава, за атмосферата в тях. За тази цел биха могли да се ползват по-късните му спомени и съчинения (разгледани откъснато едва в последния параграф на дисертацията), както и някои трудове на колеги (за българското образование в Османския Солун, за европейските учебни заведения, в които учат българите) и др. Напълно оправдано с оглед на темата е използването на докладите и донесенията на А. Тошев, направени по време на дипломатическата му служба. Но на много места колегата се е увлякла или в тяхното преразказване, или в дословното им цитиране. Твърде детайлно са разгледани преговорите и сключването на договореностите в периода на Балканските войни и на ПСВ. Те са подробно изяснени в българската историография, а задачата на автора, според мен, е да открие личния принос, позиция, възгледи на Тошев, характерните му черти като дипломат, връзките, които той установява (и с българите, които живеят там, и с дипломатите на другите държави, и с местния политически елит). Полезно с оглед уплътняването на образа на героя биха били и обогатяването на данните за хората, с които той непосредствено работи – взаимоотношения с външните министри (направено е в известна степен), щатове и състав на дипломатическите мисии и пр.

Авторефератът отговаря на законовите изисквания. Вълкова е публикувала три статии по дисертацията и има участия в три научни форума. С това тя покрива изискванията на ЗРАСРБ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

В заключение: Представеният дисертационен труд е завършено изследване, с определен научен принос. Демонстрираното от авторката умение да издирва и анализира документални източници с различен произход, коректното и добросъвестно използване на научната литература, балансираните изводи, до които достига, определят положителната ми оценка за труда. Изхождайки от тези мотиви, предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Мария Сашкова Вълкова образователната и научна степен „доктор“ в научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология, ДП История на България – Нова българска история 1878-1944 г.

София, 5 май 2023 г.

проф. д-р Росица Стоянова